

соліста й водночас сотні виконавців яке вимагає безкорисної взаємодії всіх учасників (постановника, артиста, танцівника, музиканта) і світогляд кожного має безпосередній вплив саме на зміст джазового танцю.

Отже, логічним висновком зазначається, що джаз-танець має змістове філософське наповнення і намагається надати відповіді на споконвічні питання та буденні проблеми: як не втратити все; проте, коли втрачаєш неминує, як відновити сили; щоб не загубити життя, як вмотивувати себе заново; як знайти кохання; а коли воно знайдене, як не позбутися його; як вирішити всі проблеми побутового характеру і, разом з тим, духовного життя кожної людини. Джаз-танець завжди був дзеркальним відображенням буття людини, її світогляду і прояву волі, прагнення до неповторності та розкриття власної індивідуальності. Танцювальний рух джаз-танцю – це завжди гімн людського життя у його проявах та глибинах всіх сторін людського існування, що яскраво проявляється і в танцювальному мистецтві. Однією із основних світоглядних властивостей джаз-танцю є швидка і досконала реакція на всі суспільно-політичні та історичні процеси розвитку суспільства. Відображення катаклізмів, криз та злетів економічного розвитку, філігранно віддзеркалена трагедія війн та піднесені емоції її завершення, від зневіри до перемоги – процес постійного розвитку, який формує нові зразки, напрямки і цілковиті самодостатні види та напрямки сучасного танцювального мистецтва.

References:

1. N'yuton, F. (2007). Dzhazovaya stsena [Jazz scene]. Novosibirsk : Sib. univ. izd-vo, 224 p. [in Russian].
2. Konen V. (1984), Rozhdeniye dzhaza [Birth of Jazz]. Moskva : Sovetskiy kompozitor. 312 p. [in Russian].
3. Pecherans'kyi, I. Bazela, D. (2017). Vstup do filosofii tantsiu [Introduction to the philosophy of dance]. Kyiv : KNUKiM. 123 p. [in Ukrainian].
4. Plakhotnyuk O. (2021) Cosmopolitan processes in the theater of classical ballet. *Knowledge. Education. Law. Management Nauka. Oświata. Prawo. Zarządzanie*. Lublin : Fundacja Instytut Spraw Administracji Publicznej w Lublinie, 2021. № 5 (33). vol. 3. P. 38–43. DOI <https://doi.org/10.51647/kelm.2020.5.3.7> [in Ukrainian].
5. Plakhotnyuk, O. A. (2016). Dzhaz-tanets' yak fenomen khudozhn'oyi kul'tury [Jazz Dance as a Phenomenon of Art Culture]: dis. ... kandydat mistetstvoznavstva : 26.00.01 – Teoriia y istoriya kul'turi. L'viv, L'vivs'kyy natsional'nyy universytet imeni Ivana Franka. 295 p. [in Ukrainian].
6. Plakhotnyuk, O. (2021). Etnosvitohlyad fol'klornoho tantsiu v mystets'komu prostori suchasnosti [Ethnview of folklore dance in the artistic space of modernity]. *Aktual'ni pytannia humanitarnykh nauk: mizhvuzivs'kyi zbirnyk naukovykh prats' molodykh vchenykh Drohobys'koho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Ivana Franka. Drohobych : Vydavnychyy dim «Hel'vetyka»*. Vyp. 35. Tom 5. 4–8. DOI <https://doi.org/10.24919/2308-4863/35-5-1> [in Ukrainian].
7. Plakhotnyuk, O. (2021). Filososfs'ke spriniattia tantsiu na pidvalynakh suchasnoho mystetstva [Philosophical perception of dance on the foundations of modern art]. *Scientif and pedagogical “European educational values and ways to improve culture and arts ednkation”: Internship proceedings. September, 6 – October 17, 2021*. Riga, Latvia : “Baltija Publishing”. 43–46. [in Ukrainian].
8. Fedorova L. (1986). Afrikanskiy tanets. Obychai, ritualy, traditsii [African dance. Customs, rituals, traditions.]. Moskva : Nauka, 1986. 156 p. [in Russian].
9. Shubarin V. (2012). Dzhazovyy tanets na estrade [Jazz dance on the pop stage]. Sankt-Peterburg : Lan', Planeta muzyka. 240 p. [in Russian].

DOI <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2022-2-27>

ФОРМУВАННЯ СТИЛІСТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ: ЛІНГВОДИДАТИЧНИЙ АСПЕКТ

Лілія Рускуліс,

доктор педагогічних наук, доцент,

доцент кафедри української мови і літератури

Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського (Миколаїв, Україна)

ORCID ID: 0000-0003-2293-5715

ruskulis_lilya@ukr.net

Анотація. У статті проаналізовано поняття «стилістична компетентність», яке визначено як здатність засвоїти стилістичну систему мови на фонетичному, лексико-семантичному, фразеологічному й граматичному рівнях; з'ясовано магістральні поняття стилістики; схарактеризовано об'єкт та предмет вивчення стилістики; простудійовано розділи стилістики – стилістику мови, стилістику мовлення та стилістику художньої літератури; розмежовано поняття «стиль мови» та «стиль мовлення»; окреслено проблему дотримання стилістичних норм та особливостей формування стилістичних умінь та навичок; визначено лінгводидактичну систему формування стилістичної компетентності учнів, яка охоплює: підходи до навчання (функційно-стилістичний, що забезпечує ефективну роботу з репрезентації особливостей функціонування мовних одиниць, їх реалізацію в кожному стилі; формування навичок вільного володіння мовленням), закономірності навчання (закономірності навчання мови та закономірності навчання мовлення); принципи навчання

(загальнодидактичні й лінгводидактичні); групи вправ (за змістом основного матеріалу, за методикою виконання) й специфічні прийоми (спостереження над стилістичними функціями мовних одиниць, стилістичний експеримент, стилістичне редагування, стилістичне конструювання).

Ключові слова: стилістична субкомпетентність, стиль, стилістична норма, стилістичні вміння й навички, лінгводидактичні чинники; стилістична помилка.

PUPILS' STYLISTIC COMPETENCE FORMATION: LINGUO-DIDACTIC ASPECT

Liliia Ruskulis,

*Doctor of Science in Pedagogics, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Ukrainian Language and Literature
of the V. O. Sukhomlinsky Mykolaiv National University (Mykolaiv, Ukraine)
ORCID ID: 0000-0003-2293-5715
ruskulis_lilya@ukr.net*

Abstract. The article analyzes the concept of “stylistic competence”, which is defined as the ability to learn the stylistic system of the language at the phonetic, lexical-semantic, phraseological and grammatical levels. The main concepts of stylistics have been clarified. The object and subject of studying stylistics have been characterized. Such sections of stylistics as stylistics of language, stylistics of speech and stylistics of fiction have been studied. The concept of “language style” and “speech style” has been distinguished. The problem of compliance with stylistic norms and features of formation of stylistic abilities and skills has been outlined. The linguistic-didactic system for the formation of students’ stylistic competence has been defined, which includes: approaches to learning (functional-stylistic, which ensures effective work on the representation of the features of the functioning of language units, their implementation in each style; the formation of fluency in speaking skills), learning patterns (patterns of language learning and patterns of speech learning); teaching principles (general didactic and linguistic didactic); groups of exercises (according to the content of the main material, according to the method of execution) and specific methods (observation of stylistic functions of language units, stylistic experiment; stylistic editing; stylistic construction).

Key words: stylistic sub-competence, style, stylistic norm, stylistic abilities and skills, linguistic factors, stylistic error.

Вступ. Магістральне завдання сучасної освіти – формування мовної особистості, яка на належному рівні володіє усіма багатствами української мови на усіх рівнях – фонетичному, лексичному, граматичному, стилістичному. Належне засвоєння стилістичних норм української мови, оволодіння на високому рівні знаннями про специфіку функційних стилів мови, формування умінь добирати стилістичні засоби відповідно до ситуації мовлення сформує стилістичну компетентність сучасного учня. Лінгвістичні основи навчання стилістики ґрунтовно репрезентовано в працях І. Білодіда, Н. Голуб, П. Дудика, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Пономаріва та ін. Розлоге висвітлення проблеми лінгводидактичних передумов формування стилістичної компетентності представлено в розвідках О. Горошкіної, Є. Дмитровського, С. Карамана, І. Кучеренко, І. Нагребельної, А. Нікітіної, М. Пентилюк, А. Попович, І. Олійника, Л. Рожило та ін.

Мета розвідки – проаналізувати особливості формування стилістичної компетентності учнів. Проведення наукових пошуків вимагало вирішення низки завдань: з’ясувати лінгвістичні основи формування стилістичної компетентності учнів (вихідні поняття), схарактеризувати лінгводидактичні чинники (підходи, закономірності, принципи, методи (система вправ) та прийоми навчання)

Матеріал та методи дослідження. Дослідження зреалізовано за допомогою теоретичних методів: вивчення, аналіз і синтез лінгвістичних, педагогічних і лінгводидактичних джерел із досліджуваної проблеми; методи порівняльного аналізу, синтезу, абстрагування, узагальнення, класифікації й систематизації; емпіричних – бесіди з учителями; спостереження за освітнім процесом, аналіз діючої програми та шкільних підручників.

Результати й обговорення. *Стилістична компетентність* – здатність засвоїти стилістичну систему мови на фонетичному, лексико-семантичному, фразеологічному й граматичному рівнях (Рускуліс, 2018: 82).

Відповідно до чинної програми з української мови учні засвоюють поняття «стиль»; типи й жанри мовлення; практично з’ясовують специфічні ознаки стилів сучасної української літературної мови; тлумачать стилістичну роль лінгвістичних явищ у текстах різних типів і жанрів (Українська мова, 2022).

Базисом засвоєння стилістики є розуміння її об’єкта – закріплені продовж розвитку специфічні функції мовної одиниці; предмета, який репрезентовано мовознавчими джерелами, спрямованими на студіювання об’єкта стилістики (Дудик, 368: 22-23), синтагматичними (сполучуваність виражальних засобів) й парадигматичними (сукупність стильових властивостей виражальних засобів) відношеннями (Бабич, 1993: 5). Отже, домінантне завдання стилістики – визначати шляхи майстерного використання слова з усією різноманітністю його відтінків із метою найбільш ефективного вживання його в певній ситуації мовлення. Учень усвідомлює, що поєднання звуків і звукосполук, вибір інтонації й мелодика – предмет вивчення фоностилістики; найбільш влучне використання слова – лексична стилістика; засоби морфології, особливості словозміни й словотвору, а також специфіка використання речень, фраз і надфразових єдностей – граматична стилістика.

Проведені студіювання низки праць учених (І. Білодід, П. Дудик, Л. Мацько, М. Пентилюк, О. Пономарів та ін.) (Дудик, 2005; Мацько, 2005; Пентилюк, 1994.; Пономарів, 2001) дають можливість схарактеризувати розділи стилістики (стилістичні науки):

1. *Стилістика мови* з'ясовує стилістичні особливості мови на фонетичному, лексико-семантичному, граматичному (морфологічному та синтаксичному) рівнях, класифікуючи ті мовні одиниці, що є специфічними відповідно до стилю, типу й жанру мовлення; її чільним завданням є формування стилістичної парадигми на основі встановлення стилістичних протиставлень.

2. *Стилістика мовлення* (функційна) є показником нормативного мовлення; досліджує семантичні, експресивно-стилістичні особливості мовлення відповідно до стилю мовлення, розширюючи стилістичну здатність одиниць мови на основі утворення додаткових значень слів, формуючи теоретико-практичні засади найбільш доцільного вживання їх. Слід наголосити, що стилістика мови й стилістика мовлення взаємодіють і взаємодоповнюються.

3. *Стилістика художньої літератури* (художнього мовлення) з'ясовує особливості функціонування мовних одиниць у художньому творі, що передбачає характеристику індивідуального стилю письменника.

Поряд із схарактеризованими розділами вчені виокремлюють загальну стилістику, стилістику ресурсів, зіставну, порівняльну, історичну, діалектну стилістику, стилістику наукової мови, літературознавчу стилістику, яким властиві певні стилістичні норми.

Базовим поняттям стилістики є стиль, який науковці визначають як «витвір своєрідного мистецтва доцільного й високо ефективного використання мови з конкретною метою, за конкретних умов і обставин» (Чередниченко, 1962: 10); продукт мовної діяльності людини, в якому функціонують мовні одиниці різних рівнів, які в певній сфері суспільного життя й діяльності людини отримують своє специфічне стилістичне забарвлення, відтінок лексичного значення слова, виконуючи конкретне стилістичне навантаження в контексті (Рускуліс, 2018: 87).

На формування стилю, як переконують Л. Мацько, О. Мацько, О. Сидоренко, впливають як екстралінгвістичні, так й інтралінгвістичні фактори, до яких уналежнено сферу суспільно-виробничої діяльності й життя мовця, які повинен обслуговувати кожен зі стилів української мови. Учені наголошують, що екстралінгвістичні стилетвірні фактори сформовані суспільною свідомістю й співвідносні з суспільно-виробничою діяльністю та життям мовця (Сидоренко, 2005: 145).

Повністю погоджуємося з міркуваннями І. Чередниченка, який вважає, що не потрібно співвідносити стиль лише до виду діяльності, результатом чого може бути випадкове чи умисне називання, коли не спостерігається вираження основи внутрішньої стильової характеристики слова. Науковець підкреслює, що «стиль – це витвір своєрідного мистецтва доцільного і високо ефективного використання мови з конкретною метою, при конкретних умовах і обставинах» (Чередниченко, 1962: 10). Отже, стиль – це продукт мовної діяльності, де функціонують мовні одиниці різних рівнів (фонетичний, лексичний, граматичний), що в кожній конкретній сфері життя суспільства й діяльності людини мають власне стилістичне забарвлення, відтінок лексичного значення слова й виконують у конкретному контексті конкретне стилістичне навантаження.

У процесі формування стилістичної компетентності учень засвоює поняття «стиль мови» як різновид літературної мови й «стиль мовлення» як функційно-стилістичне використання мовних одиниць, характерних для певного стилю сучасної української літературної мови, з'ясовує, що стиль мови є явищем соціальним, спільним для кожного носія мови, а стиль мовлення – соціальним за змістом, однак індивідуальним, оскільки кожен мовець по-своєму використовує мову в межах певного стилю (Пентилюк, 1994: 101).

Б. Головін наголошує, що реалізація стилів мови відбувається в стилях мовлення, а аналіз їх здійснюється з урахуванням:

- а) завдання й мети спілкування;
- б) жанру;
- в) ситуації спілкування;
- г) особистості автора мовлення (Головін, 1988: 16).

Зауважимо, що для стилю мовлення властивим є наявність різноманітного мовного матеріалу, який є показником емоційності, образності, аргументованості.

Магістральною є проблема дотримання стилістичної норми, в основі якої – загальні мовні норми, що забезпечує й збагачує «суспільно-естетичний діапазон вибору і цілеспрямованого застосування всіх елементів, складових частин норми загальномовної» (Сучасна українська літературна мова. Стилістика, 1973: 22-23), визначається мовною практикою тих, хто використовує її в певному функційному стилі мови й мовлення, відповідає поступу суспільства. Як вважає П. Дудик, стилістична норма стає мовною реалією тільки тоді, коли мовці добирають і послуговуються одиницями мови, які специфічні для сучасної української літературної мови; використовують лексику із закріпленням значенням у лексикографічних джерелах; вибудовують граматичні форми відповідно до стійких синтаксичних моделей; дотримуються вимог певного стилю мови (Дудик, 2005: 39). Мовлення стає стилістично ненормативним без чіткого дотримання цих вимог.

Магістральним завданням стилістики є виокремлення стилів мови й мовлення – розмовно-побутового, офіційно-ділового, наукового, художнього, публіцистичного, конфесійного та їхніх підстилів, лінгвальна основа яких репрезентована стилетвірними (мовні ознаки, характерні для конкретного стилю) й нестилетвірними (мовні ознаки, характерні для будь-якого стилю) явищами. Характеристика мовленнєвої системності кожного стилю реалізована в площині фонетичної, лексичної, фразеологічної, граматичної стилістики (Рускуліс, 2018: 88).

Лінгвістичні основи навчання стилістики продемонструємо за допомогою схеми 1 «Лінгвістичні основи навчання стилістики».

Аналіз лінгвістичних засад формування стилістичної компетентності уможливорює характеристику лінгводидактичних основ. Методика навчання стилістики – «розділ методики навчання української мови, що досліджує методи і прийоми навчання стилістики й вироблення стилістичних умінь і навичок» (Словник-довідник з української лінгводидактики, 2015: 148), а знання стилістики допомагає учням підвищити рівень грамотності, сприяють розвитку вмінь використовувати мовні засоби в різних сферах життя та в будь-якій ситуації.

Основи методики навчання стилістики української мови в закладах загальної середньої освіти закладено в студіюваннях Є. Дмитровського, М. Пентилюк, І. Олійника, Л. Рожило та ін. Сьогодні лінгводидактика репрезентована розвідками О. Горошкіної, С. Карамана, І. Кучеренко, І. Нагребельної, А. Нікітіної, А. Попович та ін.

Науковці визначають пріоритетні завдання формування стилістичної компетентності, до яких належать:

1. Ознайомлення з особливостями функційних стилів української мови.
2. Оволодіння стилістичними нормами сучасної української мови.
3. Засвоєння особливостей функціонування мови в різних сферах спілкування.
4. Формування вмінь і навичок добирати стилістичні засоби відповідно до ситуації мовлення, типу та жанру висловлювання.

Схема 1

5. Ознайомлення з поняттям «авторський стиль».

6. Формування навичок комунікативно виправданого використання засобів мови з дотриманням етикетних норм спілкування.

7. Виховання поваги до української мови як державної та потреби вивчати її (Пентилюк, 2004; Рускуліс, 2022; Ходанич, 2021).

Дослідження проблеми формування стилістичної компетентності спонукає нас зупинитися на тлумаченні поняття «стилістичні уміння й навички», які Н. Янко визначає як особливу групу «мовленнєвих умінь, що ґрунтуються на аналізі умов і шляхів вибору тих чи тих мовних засобів залежно від призначення й мети комунікації» (Янко, 2014: 7-12). С. Караман репрезентує такі групи стилістичних навичок:

- ті, що пов'язані із засвоєнням стилістично забарвлених засобів мови, – вироблення вміння бачити або помічати та оцінювати стилістично забарвлені мовні засоби, співвідносити їх зі сферою вживання;

- ті, які спрямовані на оволодіння зв'язним мовленням, що є стилістично диференційованим, – аналізувати, конструювати зв'язні тексти, редагувати їх (Караман, 2000: 195).

В основі формування стилістичної компетентності лежить урахування підходів, закономірностей, принципів навчання та вибір ефективних методів і прийомів навчання.

Студіювання наукових праць з методики навчання стилістики репрезентує, що прерогативним підходом до формування стилістичної компетентності учнів є функційно-стилістичний (О. Біляєв, Л. Варзацька, М. Вашуленко, О. Горошкіна, Н. Голуб, Т. Донченко, І. Кучеренко, В. Мельничайко, Г. Михайловська, Л. Паламар, М. Пентилюк, А. Попович, Т. Шелехова та ін.), який передбачає вдосконалення викладання рідної мови і ґрунтується на здійсненні взаємозв'язку стилістики з усіма іншими розділами. Підхід має на меті ознайомлення з питаннями стилістичної диференціації мови, особливостями функційних стилів, можливості української мови в різних структурно-функційних стилях на фонетичному, лексичному та граматичному рівнях, використання стилістичних засобів для експресивного вираження мовлення; з'ясування закономірностей функціонування української мови в різних сферах суспільного життя; виховання мовного чуття й естетичних уподобань мовців; піднесення рівня культури мовлення (Мацько, 2005: 3). Засвоєння окреслених завдань спрямоване на з'ясування особливостей функціонування одиниць мовної системи на усіх мовних рівнях із урахуванням типу, жанру, стилю мовлення (Рускуліс, 2010; Рускуліс, 2022); визначення мовного стилю й мовних засобів, характерних для нього; аналіз особливостей текстів різних стилів (стильова й стилістична інтерпретація текстів; стильове текстотворення; співвідношення інтралінгвістичного й екстралінгвістичного у стилістиці; співвідношення національного й інтернаціонального); добір принципів, методів і прийомів стилістичного аналізу; оперування основними поняттями й термінами стилістики української мови; продукування власного висловлювання (Рускуліс, 2018: 86).

Урахування підходу забезпечує ефективну роботу з репрезентації учням особливостей функціонування мовних одиниць, доречною реалізацію їх у кожному стилі сучасної української літературної мови; формування навичок вільного володіння мовленням з урахуванням ситуації спілкування.

Уважаємо за необхідне схарактеризувати лінгводидактичні закономірності навчання, особливості яких усебічно простудійовано в працях О. Біляєва, А. Богущ, М. Вашуленка, Н. Голуб, О. Горошкіної, С. Карамана, І. Кучеренко, К. Плиско, М. Пентилюк, А. Попович, Л. Федоренко, Г. Шелехова та ін. Нині в лінгводидактиці послуговуємося класифікацією М. Пентилюк, яка виокремлює:

а) *закономірності навчання мови* як «взаємозв'язок між лінгвістичною теорією та мовленнєвою практикою, залежність результатів навчання й засвоєння мови від потенціалу мовленнєвого середовища, створеного в процесі навчання й повсякденному житті». До них науковець уналежнює постійну увагу до матерії мови, її звукової системи; розуміння семантики мовних одиниць; здатність засвоювати норму літературної мови; оцінку виражальних можливостей рідної мови; розвиток мовного чуття, дару слова; випереджальний розвиток усного мовлення; залежність мовленнєвих умінь і навичок від знань граматики й словникового складу мови (Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах, 2004: 30-31);

б) *закономірності засвоєння мовлення* як «об'єктивно існуючі зв'язки результатів засвоєння мовлення від ступеня розвитку мовотворчої системи людини, її окремих органів», серед яких найголовнішими є постійна увага до матерії мови, її звукової системи; розуміння семантики мовних одиниць; здатність засвоювати норми літературної мови (Словник-довідник з української лінгводидактики, 2015: 84-85).

Кожна з цих закономірностей по-різному виявляється в процесі формування стилістичної компетентності учнів, оскільки забезпечує засвоєння особливостей вимови, інтонування; вчить використовувати засоби милозвучності – фонетична стилістика; сприяє опануванню лексичного багатства української мови – лексична стилістика; з'ясовує специфічні засоби морфології, особливості словозміни й словотвору, особливості використання речень, фраз і надфразових єдностей – граматична стилістика.

Аналіз педагогічної та методичної літератури переконує, що формування стилістичної компетентності відбувається з урахуванням загальнодидактичних (науковості, наступності й перспективності, систематичності й послідовності, зв'язку теорії з практикою, наочності, самостійності й активності, міцності засвоєння знань) принципів навчання (Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах, 2004; Практикум з методики навчання української мови в загальноосвітніх закладах, 2011; Рускуліс, 2018). Магістральним завданням принципу науковості є відповідність змісту освіти достовірним та інноваційним відомостям про стилістичну систему української мови, обґрунтованість наукових фактів. Учитель повинен різнобічно репрезентувати стилістичні явища в шкільному курсі української мови, враховуючи розвідки новітніх напрямів

сучасної лінгвістики (комунікативна, когнітивна лінгвістика, теантропокосмізм та ін.), залучати їх до самостійного пошуку нових знань. Принцип систематичності й послідовності передбачає глибоке засвоєння навчального матеріалу в строгій логічній послідовності та внутрірівневих зв'язках; виклад теоретичного блоку зі стилістики з урахуванням тісних зв'язків усіх тем, передбачених діючою програмою з української мови, де кожен попередній етап засвоєння теоретичних відомостей є опорою для наступного, встановлює зв'язок нового з попереднім та виокреслює перспективи формування стилістичної компетентності на наступному етапі, тобто реалізуються лінійний та спіралеподібний принципи. Важливим, на нашу думку, є урахування принципу зв'язку теорії з практикою, оскільки всі теоретичні засади слід перевіряти на практиці. Для учнів – це виконання вправ та завдань, активна мовленнєва діяльність, розвиток навичок читання й аудіювання, аналізу текстів різних стилів мовлення. Наголошуємо також на обов'язковості врахування принципу самостійності, бо сучасний учень повинен постійно знаходитися в центрі змін у лінгвістиці, зокрема й на стилістичному рівні, інтелектуально зростати, самостійно опрацьовуючи теоретичний матеріал, виконуючи різноманітні завдання. Наголошуємо на важливості врахування принципу міцності засвоєння знань, тобто глибоке оволодіння теоретичними основами й оперування поняттями зі стилістики української мови; самостійне вивчення навчального матеріалу й практичне застосування отриманих знань у повсякденному житті. Звертаємо увагу на особливість у час інформаційного поступу суспільства врахування принципу наочності навчання, що уможливило активне впровадження технологій мультимедіа.

Визначаючи специфічні принципи формування стилістичної компетентності, спираємося на дослідження М. Пентилюк, яка виокреслює такі принципи:

- розрізнення особливостей усного й писемного мовлення учнів;
- засвоєння стилістичних норм на основі глибокого знання граматичних, лексичних та орфоепічних норм;
- формування навичок стилістичної грамотності;
- поглиблення й ускладнення змісту занять зі стилістики;
- розрізнення стилістичних недоліків;
- вироблення уваги до виразності мовлення;
- використання «чуття мови» в роботі зі стилістики (Пентилюк, 1984: 89-90).

Формування стилістичної компетентності, безумовно, залежить від добору ефективних методів і прийомів навчання. У дослідженні акцентуємо увагу на доборі стилістичних вправ, які М. Пентилюк пропонує класифікувати за такими групами:

I. За змістом основного матеріалу:

- лексико-стилістичні;
- фонетико-стилістичні,
- граматики-стилістичні (Пентилюк, 2011: 154-160).

II. За методикою виконання:

- супровідні, що доповнюють, деталізують тему з фонетики, лексики чи граматики та є джерелом інформації;
- спеціальні, які розкривають певні стилістичні ознаки мовних явищ та призначення для виконання у процесі вивчення тем зі стилістики
- на закріплення й поглиблення умінь та навичок (тренувальні) (Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах, 2004: 332).

Добираючи вправи, вчитель повинен керуватися низкою принципів: змістовність тексту; міжпредметні зв'язки; добір текстів різних стилів та їх компаративний аналіз; відповідність змісту вправ матеріалу розділів діючої програми; урахування принципів перспективності, наступності й систематичності; диференційований підхід до вибору вправ; підпорядкування змісту вправ роботі над типовими помилками в усному й писемному мовленні здобувачів освіти; добір видів вправ відповідно до методів і прийомів реалізації їх.

У процесі вивчення стилістики важливим є проведення стилістичного експерименту, який пов'язаний зі спостереженням, однак є суттєво дієвішою формою навчального студіювання мови (Омельчук, 2014: 283) й виправдовує себе в роботі з синтаксисом та стилістикою (Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах, 2004: 116). Основне в лінгвістичному експерименті – висунення гіпотези, яку в ході практичної діяльності слід довести або спростувати. Завдання учня – перевірити умови функціонування мовного явища з метою встановлення його характерних особливостей, межі можливого вживання й способів використання. Завдання такого типу активізують розумову й пошукову діяльність здобувача освіти, навчають бачити й самостійно добирати специфічні мовні засоби всіх стилів української мови, адекватні стилю, жанру тексту (Рускуліс, 2018: 231).

Повністю погоджуємося з думками М. Пентилюк щодо виокреслення специфічних прийомів навчання стилістики: спостереження над стилістичними функціями мовних одиниць, стилістичний експеримент; стилістичне редагування; стилістичне конструювання (Пентилюк, 1984). А. Попович уважає, що спостереження над стилістичними функціями мовних одиниць використовується на початковому етапі вивчення й розуміння певного стилістичного явища й репрезентує такі його види: за обсягом об'єкта спостереження; за стильовими, типологічними й жанровими особливостями об'єкта стилістичного спостереження; за колоритом (тональністю) текстів; за характеристиками й сутністю мовних одиниць; за формами роботи в процесі організації спостереження (Попович, 2018: 263). С. Караман з'ясовує особливість прийому стилістичного експерименту, наголошуючи, що він ґрунтується на доборі й підстановці мовних одиниць у тексті зразка певного тексту, визначаючи такі його види: вставляння в текст синонімічних слів, словосполучень або виразів й умотивування доцільності використання їх; вставляння в приказки, прислів'я, загадки пропущених слів та виразів; вилучення з тесту мовних засобів

із наступною заміною синонімічних; доповнення речень відокремленими та однорідними членами речення, вставними словами для увиразнення написаного; самостійне завершення тексту з подальшим зіставленням із текстом-оригіналом (Караман, 2000: 186). Основні етапи проведення стилістичного експерименту: спостереження за авторським текстом; підстановка чи спеціальний добір синонімічних варіантів; визначення, зіставлення, порівняння й тлумачення змін у смислових й експресивних відтінках мовних одиниць і сприйманні тексту загалом; висновки про доцільність – недоцільність здійснених підстановок (Попович, 2018: 265). В. Мельничайко наголошує, що стилістичне редагування формує уміння учнів редагувати тексти відповідно до стилю та жанру, закладає підґрунтя для критичного ставлення до власного мовлення, має на меті виправлення помилок, усунення недоліків у тексті, формування культуромовних якостей особистості (Мельничайко, 1984: 136). Як переконує М. Пентилюк, стилістичне конструювання спрямоване на формування вмінь будувати словосполучення та речення за опорними словами певної лексики, конструювати текст певного стилю мовлення. До ключових прийомів стилістичного конструювання науковця уналежнює: конструювання синонімічних словосполучень і речень, написання різних за стилем висловлювань, переказів, творів-мініатюр, укладання ділових паперів, газетних заміток, стилістичні творчі диктанти, задачі (Пентилюк, 1984: 118). Використання схарактеризованих прийомів навчання підвищує рівень сформованості стилістичної компетентості: учні вчать аналізувати лексику на між-стильовому рівні в запропонованих текстах, будувати й перебудовувати речення, оволодівають навичками самостійного вибудовування тексту відповідно до стилю мовлення.

У руслі нашого дослідження доцільним також є з'ясування поняття «стилістична помилка», що в науковій літературі визначено як порушення структури тексту того чи того стилю; змішування стилів. До стилістичних помилок учні уналежнюють: порушення стильової єдності тексту; неправильне вживання слів із переносним значенням, фразеологізмів; штучна образність; недоцільне використання емоційно забарвлених слів та виразів без урахування їхніх стилістичних функцій; невміння користуватися стилістичними синонімами; невиправдане вживання мовних штампів, кліше; зайві слова; невмотивоване використання слів однієї частини мови; вживання громіздких синтаксичних конструкцій (Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах, 2004: 329). Формування стилістичної компетентності передбачає кропітку роботу з лексикою кожного стилю – недопущення повторення слів, неправильний вибір слова, невиправдане використання синонімів, паронімів, діалектизмів, що призводить до неоднозначного розуміння тексту.

Лінгводидактичні основи формування стилістичної компетентності продемонструємо на схемі 2.

Схема 2

Висновки. Отже, формування стилістичної компетентності сучасного учня охоплює роботу над фонетичними, лексичними, граматичними особливостями кожного стилю сучасної української мови. Важливе завдання вчителя – дібрати підходи, принципи, закономірності, методи та прийоми навчання, наочний супровід, що забезпечить ефективність засвоєння теоретичного матеріалу. У перспективі плануємо розробити систему вправ із урахуванням функційно-стилістичного та текстоцентричного підходів, яка сприяла формуванню стилістичної компетентності учнів. Текстовою канвою цих вправ повинні стати регіональні тексти.

References:

1. Babych, N. D. (1993). *Praktychna stylistyka i kultura ukraïnskoi movy* [Practical stylistics and culture of the Ukrainian language]. Lviv: Svit [in Ukrainian].
2. Golovin, B. N. (1988) *Osnovy kultury rechi* [Fundamentals of speech culture]. Moskva: Vysshiaia shkola [in Russian].
3. Dudyk, P. S. (2005). *Stylistyka ukraïnskoi movy* [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv: Vydavnychiy tsentr «Akademiia» [in Ukrainian].
4. Karaman, S. (2000). *Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v himnazii* [Methods of teaching the Ukrainian language in the gymnasium]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
5. Matsko, L. I., Sydorenko, O. M., & Matsko, O. M. (2005). *Stylistyka ukraïnskoi movy* [Stylistics of the Ukrainian language]. Kyiv: Vyshcha shkkla [in Ukrainian].
6. Melnychaiko, V. Ya. (1984). *Tvorchi roboty na urokakh ukraïnskoi movy: Konstruiuvannia. Redahuvannia. Pereklad* [Creative works in Ukrainian language lessons: Construction. Editing. Translation]. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
7. Pentyliuk, M. (Ed.). (2004). *Metodyka navchannia ukraïnskoi movy v serednikh osvitynih zakladakh* [Methods of teaching the Ukrainian language in secondary schools]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
8. Omelchuk, S. (2014). *Navchannia morfolohii ukraïnskoi movy na zasadakh doslidnytskoho pidkhodu: teoriia i praktyka* [Teaching the morphology of the Ukrainian language on the basis of a research approach: theory and practice]. Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
9. Pentyliuk, M. (1994). *Kultura movy i stylistyka* [Language culture and stylistics]. Kyiv: Vezha [in Ukrainian].
10. Pentyliuk, M. (1984). *Robota z stylistyky v 4–6 klasakh* [Stylistic work in grades 4-6]. Kyiv: Rad. Shkola [in Ukrainian].
11. Pentyliuk, M. (2011). *Systema leksychnykh vprav – vazhlyvyi zasib movlennievoho rozvytku uchniv rosiiskomovnykh shkil* [The system of lexical exercises is an important means of speech development for pupils of Russian-language schools]. *Aktualni problemy suchasnoi lnhvodydaktyky*, 154-160 [in Ukrainian].
12. Ponomariv, O. (2001). *Kultura slova: Movnostylistychni porady* [Word culture: Linguistic advice]. Kyiv: Lybid [in Ukrainian].
13. Popovych, A. S. (2018). *Metodyka navchannia stylistyky maibutnykh uchyteliv ukraïnskoi movy i literatury v zakladakh vyshchoi osvity* [Methods of teaching stylistics to future teachers of the Ukrainian language and literature in higher education institutions]. Kamianets-Podilskyi: FOP Sysyn Ya. I. Abetka [in Ukrainian].
14. Pentyliuk, M. (Ed.). (2011). *Praktykum z metodyky navchannia ukraïnskoi movy v zahalnoosvitynih zakladakh: modulnyi kurs* [Workshop on methods of teaching the Ukrainian language in general educational institutions: a modular course]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
15. Ruskulis, L. (2022). *Metodyka navchannia ukraïnskoi movy u skhemakh, tablytsiakh, rysunkakh ta komentariakh* [Methods of teaching the Ukrainian language in diagrams, tables, drawings and comments]. Mykolaiv – Odesa: Vydavnytstvo TOV Leradruk [in Ukrainian].
16. Ruskulis, L. (2018). *Metodychna systema formuvannia lnhvistychnoi kompetentnosti maibutnykh uchyteliv ukraïnskoi movy u protsesi vyvchennia movoznavchykh dystsyplin* [Methodical system of formation of linguistic competence of future teachers of the Ukrainian language in the process of studying linguistic disciplines]. Mykolaiv: FOP Shvets V. M. [in Ukrainian].
17. Ruskulis, L. (2010). *Rol funktsionalno-stylistychnoho aspektu navchannia movy v lnhvodydaktychnii pidhotovtsi maibutnoho vchytelia-slovesnyka* [The role of the functional and stylistic aspect of language learning in the linguistic and didactic preparation of the future teacher-linguist]. *Visnyk Luhanskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka (pedagogichni nauky)*, 22 (1), 66–71 [in Ukrainian].
18. Pentyliuk, M. (Ed.). (2015). *Slovyk-dovidnyk z ukraïnskoi lnhvodydaktyky* [Dictionary-handbook of Ukrainian linguistic didactics]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
19. Bilodida, I. K. (Ed.). (1973). *Suchasna ukraïnska literaturna mova. Stylistyka* [Modern Ukrainian literary language. Stylistics]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
20. *Ukraïnska mova 5-9 klasy. Prohrama dlia zahalnoosvitynih navchalnykh zakladiv* [Ukrainian language for 5-9 forms. The syllabus for secondary schools]. Retrieved from: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/navchalni-programi/navchalni-programi-5-9-klas> [in Ukrainian].
21. Khodanych, L. P., & Khodanych, P. M. (2021). *Stylistyka v profilnii shkoli* [Stylistics in a specialized school]. Uzhhorod: ZIPPO [in Ukrainian].
22. Cherednychenko, I. (1962). *Narysy z zahalnoi stylistyky suchasnoi ukraïnskoi movy* [Essays on general stylistics of the modern Ukrainian language]. Kyiv: Rad. shkola [in Ukrainian].
23. Yanko, N. (2014). *Formuvannia stylistychnykh umin uchniv pochatkovykh klasiv u protsesi roboty nad tekstamy riznykh typiv* [Formation of stylistic skills of elementary school pupils in the process of working on texts of various types]. *Ukraïnska mova ta literatura v shkoli*, 4, 7-12 [in Ukrainian].